

Kunnskapsdepartementet
Leveres digitalt

Deres referanse: 22/1719
Vår referanse: 2022/105
Dato: 24.06.2022

Høring om NOU 2022:2, Akademisk yringsfrihet

1. Innledning

Det vises til høringsbrev datert 1. april, med frist til 25. juni 2022.

Norges institusjon for menneskerettigheter (NIM) har som hovedoppgave å fremme og beskytte menneskerettighetene i tråd med Grunnloven, menneskerettsloven og den øvrige lovgivning, internasjonale traktater og folkeretten for øvrig. Som ledd i dette har NIM som oppgave å gi råd til Stortinget, regjeringen og andre myndighetsorganer i spørsmål om menneskerettigheter. NIM uttaler seg i utgangspunktet ikke i noen særlig grad om hensiktsmessigheten eller prioriteringen av virkemidler for å ivareta statens menneskerettslige forpliktelser.

Vi gjør oppmerksom på at utvalgets leder, førsteamanuensis Anine Kierulf, også har en tilknytning til NIM som spesialrådgiver.

I dette tilfellet er det er det først og fremst spørsmål om hvilke rettslige virkemidler som på best mulig måte realiserer den plikten staten har etter Grunnloven § 100, sjette ledd, til å «legge til rette for en åpen og opplyst samtale».

NIM vil generelt gi uttrykk for at utvalgets drøftelse av utfordringer og forslag til rettslige løsninger virker velfunderte. NIM har ikke innvendinger til noen av forslagene, men har heller ikke sett det som naturlig å kommentere enkeltheter i forslaget til endring i universitets- og høyskoleloven.

For NIM er det naturlig å understreke at en velfungerende akademisk yringsfrihet også er av stor betydning for samfunnet i sin alminnelighet. Dette perspektivet, forholdet mellom academia og det øvrige samfunnet, har ledet oss til å fremheve enkelte temaer i de følgende avsnitt.

2. Akademisk ansvar som internt anliggende

Utvalget behandler akademisk yringsfrihet som en delstørrelse av henholdsvis alminnelig yringsfrihet som gjelder for alle, og den bredere akademiske friheten.

Mens man helst ikke skal dempe den *alminnelige* yringsvilje gjennom å knytte uhjemlet «ansvar» til yringer, er det ansvaret som følger med akademisk yringsfrihet helt

sentralt i utvalgets utredning. Det ansvaret det her er tale om er imidlertid et ansvar for *kvalitet*; et ansvar for metode, saklighet, etikk og form.

Utvalget foreslår ingen detaljregler om hvordan dette akademiske ansvaret skal håndheves, men understøtter i stedet det forhold at det dreier seg om ikke-rettslige normer som må håndheves av *akademia selv*. Sammen med den foreslåtte tilføyelsen i § 1-5 (1) om at universiteter og høyskoler skal fremme og verne akademisk frihet, og de som utøver denne, legges grunnlaget for en klar autonomi og for en akademisk «selvømmesordning». Hvordan *akademia selv* kan verne om sin ytringsfrihet er anskueliggjort gjennom en «erklæring om akademisk ytringsfrihet» og «ytringsvettregler». Utvalget understreker at dette dreier seg om utgangspunkter for tanken, som selvsagt ikke er rettslig bindende.

Bakgrunnen for utredningen er blant annet samfunnsendringer som har skapt debatt om de «akademiske ytringsfrihetsutfordringer» som behandles i utredningens kapittel 6. Utvalget uttaler selv at det er usikkert hvor representative disse utfordringene er. En utfordring kan imidlertid paradoksalt nok være at slike trekk leder til ønsker om rettslig regulering for å unngå eksempelvis politisering eller kanselleringskultur i *akademia*.

Etter NIMs syn har utvalget både gjennom sin analyse og forslag til regelendringer trukket en konsistent grense for *akademias* autonomi og ansvar, som er av viktighet for den tillit *akademia* nyter i det øvrige samfunnet.

3. Overordnet om regelstruktur

Det følger av avsnittet ovenfor at NIM tiltrer den løsningen at ytringsfriheten sikres best ved forholdsvis enkle regler, som først og fremst sikrer grensene for den individuelle og institusjonelle autonomien i *akademia*.

I utredningens kapittel 7.2.3 drøftes spørsmålet om det burde foreslås en egen grunnlovsbestemmelse til vern av den akademiske frihet. NIM er enig i at Grunnloven § 100 og Den europeiske menneskerettskonvensjon artikkel 10 allerede verner den akademiske ytringsfrihet, og slik at det rettslige vernet i *akademia* må anses som særlig sterkt.

4. Formidlingens verdi

Et sentralt trekk ved utredningen er den vekten som legges på akademisk *formidling*. Både i forslag til lovendringer og i begrunnelsene legges det opp til at det skal motiveres til mer formidling enn i dag. *Akademia* skal ikke bare være et sted for forskning og undervisning, formidling beskrives som en svært viktig del av samfunnsoppdraget.

Fra NIMs posisjon, utenfor *akademia*, er det naturlig å understreke det samme. De nevnte «akademiske ytringsfrihetsutfordringer» i utredningens kapittel 6, er ikke bare utfordringer for *akademia*. Et geopolitisk landskap i endring, polarisering,

konformitetskultur, populisme og misinformasjon er primært *alminnelige* samfunnsutfordringer som *også* kan finne sin vei til akademia.

Dette innebærer at utfordringene ikke bare må håndteres på best mulig måte i akademia. Spørsmålet er også hvilken rolle akademia kan spille for å motvirke slike utviklingstrekk i det øvrige samfunn.

Utvalget siterer (side 57) fra FNs Generalsekretærs rapport til FNs generalforsamling i 2021 hvor det heter at «krigen mot vitenskapen» må stanses, og at vi må stå opp for en «felles, empirisk basert konsensus om fakta, forskning og kunnskap».

Det er bred enighet om at vi ser utviklingstrekk som kan erodere en slik konsensus om fakta, forskning og kunnskap. Kvalitetssikring av nettbasert informasjon er mangelvare, forskjellige konspirasjonsteorier kan være på fremmarsj, statlige påvirkningskampanjer er et internasjonalt problem, vaksineskepsis tar liv og klimaendringer tas ikke på alvor. I flere land skjer en utvikling mot mindre demokrati og ytringsfrihet.

Formidling av kunnskap fra akademia er vesentlig som korrektiv til en mulig negativ utvikling.

Akademisk formidling er av stor verdi, uansett disse utfordringene. Gitt utfordringene, er det NIMs syn at en økt vektlegging av akademisk formidling er i godt samsvar med statens plikt etter Grunnloven til å «legge til rette for en åpen og opplyst samtale».

Hvordan slik formidling eventuelt skal måles og finansieres, har NIM ikke forutsetninger for å uttale noe om.

NIM vil likevel fremheve at denne vektleggingen ikke må gå på bekostning av en sterk beskyttelse av forskning og undervisning. Utvalget uttaler i kapittel 3.1.3 at akademisk formidlingsoppdrag er «det sentrale» for utvalget. Etter NIMs syn kunne utvalget i større grad ha behandlet utfordringer for forskning og for undervisning. Offentlig omtalte saker som har utfordret akademisk ytringsfrihet har dels utspring i undervisning, for eksempel den såkalte «tyskervitssaken». Det kan se ut til at slike saker henvises til behandling i ulikt utformede varslingssystemer og at de behandles ulikt ved ulike læresteder. Det kan stilles spørsmål ved om det burde være felles varslingsprosedyrer og saksbehandlingsregler for slike saker for universiteter og høyskoler. I det minste bør det vurderes.

Både undervisning og formidling baseres på forskning, som kan sees på som den grunnleggende aktiviteten. Det er selvsagt av avgjørende betydning at grunnforskning ikke velges bort av akademikere som frykter kritikk fra kolleger eller andre, at den ikke finansieres tilstrekkelig av liknende grunner, eller at formidling går på bekostning av forskning. Slike temaer lå muligens utenfor utvalgets mandat, men må inngå i en samlet vurdering.

Vennlig hilsen
for Norges institusjon for menneskerettigheter

Adele Matheson Mestad
Direktør

Vidar Strømme
Fagdirektør

Dette dokumentet er elektronisk godkjent og har dermed ingen signatur.